

Anna Gołębiowska
Politechnika Warszawska
Wydział Administracji i Nauk Społecznych
Plac Politechniki, 1, 00-661 Warszawa
a.golebiowska@ans.pw.edu.pl

Refleksje nad konstytucyjną zasadą dobra wspólnego w kontekście myślenia religijnego i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego

Wprowadzenie

Rozważania nad problematyką dotyczącą „dobra wspólnego” traktowane są jako kwestia badawcza, która może być przedmiotem badań różnych dyscyplin naukowych – filozofii, teologii, historii, etyki oraz prawa. Z tego względu w ramach tych dyscyplin mogą być zadawane pytania wymagające rozstrzygnięć. Niemniej jednak istota problemu, jakim jest konstytucyjne pojęcie „dobra wspólnego” zostanie sprecyzowana w aspekcie nauki społecznej Kościoła katolickiego oraz orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. W związku z tym nasuwają się następujące pytania; po pierwsze: czym jest, ogólnie rzecz ujmując, „dobro wspólne”? po drugie: dlaczego jedna z podstawowych i konstytucyjnych zasad ustrojowych, czyli zasada „dobra wspólnego”, tylko czasami jest powoływana w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego? po trzecie: jaka jest treść zasady „dobra wspólnego”?¹

¹ Por. M. Piechowiak, *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, „Trybunał Konstytucyjny” 2012, s. 35–38; M. Piechowiak, *Prawne a pozaprawne pojęcia dobra wspólnego*, [w:] *Dobro wspólne. Teoria i Praktyka*, red. W. Arendt, ks. F. Longchamps de Bérier, K. Szczepki, Wydawnictwo Sejmowe 2013, s. 23–45. Warto zaznaczyć, że koncepcja „dobra wspólnego” pochodzi z refleksji filozoficznej oraz z katolickiej nauki społecznej Kościoła. A. Kość, *Podstawy filozofii prawa*, Lublin 2005, s. 196–197; M. Piechowiak, *Filozoficzne podstawy rozumienia dobra wspólnego*, „Kwartalnik Filozoficzny” 2003, nr 2, s. 6–8.

1. Określenie „dobra wspólnego” w nauce społecznej Kościoła katolickiego

Nauka społeczna Kościoła katolickiego wskazuje sposób porządkowania życia społecznego, tym samym zmierza do kształtowania przekonań w sposobie jego organizacji. Problematyka pojęcia „dobra wspólnego” wiąże się z myślą Tomasza z Akwinu². Szerzej termin ten wyjaśnił papież Leon XIII w encyklice *Rerum novarum* z dnia 15 maja 1891 roku³, która miała wpływ zarówno na polską Konstytucję z 1921 roku, jak i na konstytucjonalizm europejski⁴. W nauczaniu społecznym Kościoła Katolickiego „dobro wspólne” pojmowane jest, jako ogół warunków, które umożliwiają ludziom osiągnięcie wszechstronnego rozwoju osobowego, a także jako gwarancje normatywne osiągnięcia przez człowieka pełnego rozwoju⁵.

Niemniej jednak genezy pojęcia „dobra wspólnego” należy poszukiwać w nauczaniu Jana XXIII, który w encyklice *Mater et Magistra* z 1961 roku stwierdził, iż celem państwa jest troska o dobro wspólne w porządku doczesnym⁶. Sformułowanie to papież powtórzył w późniejszej o dwa lata encyklice *Pacem in terris*⁷, ponadto do określenia „dobra wspólnego” nawiązała soborowa Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* z 1965 roku⁸. W numerze 26. Konstytucji zaznaczono, że dobro wspólne to: „suma warunków życia społecznego, jakie bądź zrze-

² Por. W. Kaczocha, *Dobro wspólne w nauce społecznej Kościoła Katolickiego*, „Przegląd Religioznawczy” 2000, nr 2 (196), s. 89–108.

³ Leonis XIII P. M. *Acta*, XI, Romae 1892, s. 97–144.

⁴ Por. M. Sadowski, *Godność człowieka i dobro wspólne w papieskim nauczaniu społecznym (1878-2005)*, Wrocław 2010. W encyklice *Rerum novarum* Leon XIII pisał: „troska o dobro powszechne nie tylko prawem najwyższym jest dla władzy; ale jeszcze źródłem i celem”. Poza tym podkreślał, że: „Celem państwa objęci są wszyscy obywatele: jest nim bowiem dobro wspólne, to jest dobro, w którym każdy obywatel i wszyscy razem mają prawo uczestniczyć w odpowiednim stosunku. Stąd państwo nazywamy „rzeczą pospolitą”, ponieważ ono łączy ludzi z sobą dla dobra pospolitego, to jest powszechnego”; S. Krukowski, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1921 r.*, [w:] *Konstytucje Polski. Studia monograficzne z dziejów polskiego konstytucjonalizmu*, red. M. Kallas, Warszawa 1990, t. 2, s. 114–115.

⁵ J. Krukowski, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 1993, s. 117.

⁶ Tamże; „Acta Apostolicae Sedis” 53 (1961), s. 453; W encyklice Jan XIII zaznaczył, że dobro wspólne „obejmuje całokształt takich warunków życia społecznego, w jakich ludzie mogą pełniej i szybciej osiągnąć swą własną doskonałość”.

⁷ Tamże; „Acta Apostolicae Sedis” 55 (1963), s. 257–304; W encyklice *Pacem in terris* wyjaśniono, że: „dobro wspólne pozostaje całe i nieskażone tylko wtedy, gdy [...] bierze się w nim pod uwagę dobro osoby”. Ponadto w encyklice podkreślono, że dobro wspólne obejmuje „sumę tych warunków życia społecznego, w jakim ludzie mogą pełniej i szybciej osiągnąć swoją osobistą doskonałość”.

⁸ Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje, tekst łacińsko-polski*, Poznań 1967, s. 830–987; „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 1025–1120.

szeniom, bądź poszczególnym członkom społeczeństwa pozwalają osiągać pełniej i łatwiej własną doskonałość”.

Terminu „dobra wspólne” użył Jan Paweł II w encyklice *Laborem exercens* z 1981 roku, charakteryzując politykę jako „roztrofną troskę o dobro wspólne”⁹. W nauce społecznej Kościoła występuje wiele ponadnarodowych płaszczyzn „dobra wspólnego”, które wyznaczają rozumienie tego pojęcia. Jan Paweł II „dobra wspólne” wiązał bardziej z narodem niż z państwem. Z pewnością takie rozumienie „dobra wspólnego” związane było z historią Polski i okresem braku państwowości. Niemniej jednak nie należy z tego wyciągać wniosku, iż państwo nie jest istotne w realizacji „dobra wspólnego”. Jan Paweł II zaznaczył: „pojęcie dobra wspólnego znajduje zastosowanie na wszystkich płaszczyznach organizacji ludzkiej społeczności. Istnieje narodowe dobro wspólne, któremu służą instytucje państwowe. Ale istnieje także [...] dobro wspólne kontynentalne, a nawet ogólnosiwiatowe”¹⁰. Można zatem powiedzieć, że „dobra wspólne” odnosi się zarówno do pojedynczych osób, jak i do wspólnoty narodów.

2. Pojęcie „dobra wspólnego” w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku

Wyjaśnienie znaczenia pojęcia „dobra wspólnego” napotyka na pewne trudności, ponieważ termin ten występuje w doktrynie sporadycznie. Ogromne znaczenie dla identyfikacji konstytucyjnego paradygmatu rozumienia zasady „dobra wspólnego” posiada nauka społeczna Kościoła, zwłaszcza w kontekście postanowień zawartych w Ustawie Zasadniczej z 1997 roku. I chociaż pojęcie „dobra wspólnego” tylko czasami przywoływane jest w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, a tym bardziej w orzecznictwie sądowym¹¹, to warto zauważyć, iż w Preambule *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia z 1997 roku¹² wskazano, że zasa-

⁹ Jan Paweł II, *Laborem exercens*, [w:] *Dzieła zebrane*, red. P. Ptasznik, t. 1. *Encykliki*, Kraków 2006, s. 107–145; „Acta Apostolicae Sedis” 73 (1981), s. 577–647.

¹⁰ Jan Paweł II, *Służyć dobru wspólnemu. Przemówienie do przewodniczących parlamentów Unii Europejskiej z dnia 23 września 2000 r.*, [w:] *Dzieła zebrane*, red. P. Ptasznik, t. 1. *Encykliki*, Kraków 2006, s. 107–145.

¹¹ Por. W. Brzozowski, *Konstytucyjna zasada dobra wspólnego*, „Państwo i Prawo” 2006, z. 11, s. 17; J. Trzeciński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym wszystkich obywateli, Sądownictwo administracyjne gwarantem wolności i praw obywatelskich 1980-2005*, red. J. Góral, R. Hauser, J. Trzeciński; „Naczelny Sąd Administracyjny” 2005, s. 453 i 459; J. Królikowski, *Pojęcie dobra wspólnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w pierwszych dekadach XXI wieku wobec wyzwań politycznych*, red. S. Bernat, „Trybunał Konstytucyjny” 2013, s. 159; M. Zubik, *Refleksje nad „dobrem wspólnym” jako pojęciem konstytucyjnym*, [w:] *Prawo a polityka*, red. M. Zubik, Materiały z konferencji Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, która odbyła się 24 lutego 2006 roku, Liber 2007, s. 404.

¹² *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

da „dobra wspólnego” jest podmiotem powinności obywateli wobec niej. Poza tym Preambuła wspomina o „dobru Rodziny Ludzkiej” oraz „dobru Trzeciej Rzeczypospolitej”, które bez wątpienia stanowią elementy „dobra wspólnego”. Z kolei art. 1 *Konstytucji RP* podkreśla: „Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli”¹³.

W Preambule oraz w artykule 1. *Konstytucji RP* użyto sformułowania „dobro wspólne”, utożsamiając je z państwem, a więc Rzeczpospolitą jako polityczną organizacją społeczeństwa¹⁴. Oznacza to, że dzięki tej konstatacji można wyznaczyć obszary regulacji konstytucyjnej, których dotyczyć będzie zasada „dobra wspólnego”. Można zatem powiedzieć, że konstytucyjna zasada „dobra wspólnego” będzie rzutowała na koncepcję państwa, czyli na sposób organizacji i funkcjonowania życia społecznego, w tym prawa stanowionego przez władze publiczne, jak również na jednostkę, czyli jej prawa i wolności, ale także na obowiązki wobec państwa oraz na relacje między władzami publicznymi a jednostką oraz społeczeństwem¹⁵.

3. „Dobro wspólne” jako cel państwa

Zasada „dobra wspólnego”, podobnie jak inne zasady ustrojowe, posiada charakter normatywny, co oznacza, że zawiera konkretne treści prawotwórcze¹⁶. W związku z tym zasadnym wydaje się przypomnienie stanowiska Trybunału Konstytucyjnego, który stwierdził: „dobro wspólne – obok zasady demokratycznego państwa prawnego, czy godności człowieka, jest jedną z podstawowych wartości stanowiących podstawy porządku konstytucyjnego w Polsce”¹⁷. Poza tym w przeciwieństwie do zasady demokratycznego państwa prawnego oraz godności człowieka artykuł 1. *Konstytucji RP* był zaledwie kilkakrotnie wskazywany jako wzorzec kontroli przez wnio-

¹³ Por. W. Sokolewicz, *Artykuł 1*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, t. 5, „Wydawnictwo Sejmowe” 2007, s. 2–3; M. Piechowiak, *Dobro wspólne*, s. 195–240; M. Piechowiak, *Konstytucyjna zasada dobra wspólnego – w poszukiwaniu kontekstu interpretacji*, [w:] *Dobro wspólne. Problemy konstytucyjnoprawne i aksjologiczne*, red. W. Wołpiuk, Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodkowskiej w Warszawie 2008, s. 124–125; J. Trzciniński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 453–454; M. Zubik, *Refleksje nad „dobrem wspólnym”*, s. 390.

¹⁴ Por. M. Stębelki, *Dobro wspólne a wybrane elementy konstytucyjnego modelu ustrojowego*, [w:] *Dobro wspólne*, red. W. Arendt, Ks. F. Longchamps de Bérier, K. Szczycycki, s. 138–141; M. Zubik, *Refleksje nad „dobrem wspólnym”*, s. 392–393.

¹⁵ Por. J. Trzciniński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 455–456; M. Zubik, *Refleksje nad „dobrem wspólnym”*, s. 389–390.

¹⁶ M. Stębelki, *Dobro wspólne*, s. 138–141.

¹⁷ Por. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego (dalej: wyrok TK) z dnia 12 kwietnia 2000 r. (sygn. akt K 8/98); Wyrok TK z dnia 21 lutego 2006 r. (sygn. akt K 1/05); Wyrok TK z dnia 30 października 2006 r. (sygn. akt P 10/06); W. Brzozowski, *Konstytucyjna zasada*, s. 18; J. Trzciniński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 452–453.

skodawców i skarżących¹⁸. Wynika to z faktu, że zdecydowana większość skarg i wniosków składanych do Trybunału Konstytucyjnego inicjują podmioty mające na względzie przede wszystkim swój interes prywatny lub interes określonej grupy.

Jednostki oraz przedstawiciele określonych grup społecznych, czyli samorządy terytorialne, związki zawodowe, a także Kościoły i inne związki wyznaniowe występujące do Trybunału Konstytucyjnego, zarzucają kwestionowanym aktom naruszenie określonej wolności lub prawa podmiotowego. I chociaż w pewnych okolicznościach zasada „dobra wspólnego” może być podstawą do ograniczania ich wolności i praw¹⁹, nie jest przez nie wskazywana jako wzorzec kontroli. Warto zauważyć, że Trybunał Konstytucyjny prowadzi kontrolę konstytucyjności tylko na wniosek, natomiast nie może zbadać konkretnej sprawy z urzędu, zaś w procesie orzekania jest związany granicami złożonego wniosku²⁰. Do pojęcia „dobra wspólnego” odwoływali się uczestnicy postępowania, najczęściej Prokurator Generalny oraz Marszałek Sejmu. Zdarzało się także, że wnioskodawcy wskazywali Preambulę oraz artykuł 25. ust. 3. *Konstytucji RP*, który nakazuje kształtować stosunki państwa z Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi na zasadzie współdziałania „dla dobra człowieka i dobra wspólnego”. Ponadto wskazywali na artykuł 82. *Konstytucji RP*, który ustanawia obywatelski obowiązek wierności Rzeczypospolitej Polskiej oraz troski o „dobra wspólne”²¹.

4. „Dobro wspólne” w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego

Z analizy orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wynika, że poszczególne składniki innych norm konstytucyjnych stanowią elementy szeroko pojętego „dobra wspólnego”²². Można przykładowo wymienić

¹⁸ Por. Pytanie prawne (sygn. akt P 10/01), wniosek grupy posłów (sygn. akt K 18/04); Wniosek Prezesa Rady Ministrów (sygn. akt K 49/05) zakończone postanowieniem o umorzeniu postępowania; Por. J. Królikowski, *Pojęcie dobra wspólnego*, s. 160; J. Trzcziński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 459.

¹⁹ Por. A. Gołębiowska, *Gwarancje wolności sumienia i religii w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, „Prawo Kanoniczne” 54 (2011), nr 3–4, Warszawa 2011, s. 33–365.

²⁰ Art. 66 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. z 1997 r., Nr 102, poz. 643 z późn. zm.); Por. J. Królikowski, *Pojęcie dobra wspólnego*, s. 159–164; J. Trzcziński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 159–163 oraz 173–174.

²¹ J. Królikowski, *Pojęcie dobra wspólnego*, s. 161.

²² Por. M. Granat, *Dobro wspólne w pojmowaniu Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Dobro wspólne* red. W. Arendt, Ks. F. Longchamps de Bérier, K. Szczycki, s. 127–128; J. Królikowski, *Pojęcie dobra wspólnego*, s. 161; M. Zubik, *Refleksje nad „dobrem wspólnym”*, s. 396–397.

choćby zapewnienie bezpieczeństwa państwa i obronności kraju²³, czy też zachowanie ciągłości porządku prawnego dotyczącego ustroju organów państwa²⁴. Trybunał Konstytucyjny orzekł, że zapewnienie bezpieczeństwa i obronności kraju usprawiedliwia ograniczenia wszelkich praw i wolności obywatelskich. Oznacza to konieczność ponoszenia, pośrednio lub bezpośrednio, określonych obowiązków przez obywateli, nie tylko w razie zagrożenia niepodległości, ale również w czasie pokoju²⁵.

Obowiązkiem wszystkich obywateli państwa jako „dobra wspólnego” jest ponoszenie ciężarów publicznych. Za ich pośrednictwem państwo chroni najwyższe wartości Rzeczypospolitej Polskiej, prawa innych obywateli i zabezpiecza realizację podstawowych wartości²⁶. Z uwagi na to zapewnienie prawidłowego funkcjonowania instytucji publicznych wymaga nałożenia pewnych ograniczeń wobec praw i obowiązków osób pełniących funkcje publiczne. Idea „dobra wspólnego” zakłada ofiarność z ich strony, z którą mogą się łączyć szczególne wymagania i odpowiedzialność. Przykładem może być nabór do służby publicznej, który musi odbywać się w drodze konkursów opartych na jasnych, określonych w ustawie kryteriach²⁷. Z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wynika, że czynnikami przyczyniającymi się do sprawnego działania państwa są także infrastruktura komunikacyjna²⁸ oraz środowisko naturalne i jego ochrona²⁹.

Poza tym warto przywołać orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego, w którym wyjaśniono kwestię dotyczącą solidarności partnerów społecznych, o których mowa w artykule 20. *Konstytucji RP* jako obowiązku poświęcania przez wszystkich obywateli (zarówno pracodawców, jak i pracowników), w stopniu odpowiednim do swoich możliwości, pewnych interesów

²³ Por. Wyrok TK z dnia 7 marca 2000 r. (sygn. akt K 26/98); Wyrok TK z dnia 10 kwietnia 2002 r. (sygn. akt K 26/00); Wyrok TK z dnia 25 listopada 2003 r. (sygn. akt K 37/02).

²⁴ Por. Wyrok TK z dnia 3 listopada 2006 r. (sygn. akt K 31/06), w którym podkreślono, iż ze względu na dobro wspólne oraz inne podstawowe wartości dla porządku publicznego, TK nie stwierdził niekonstytucyjności nieodpowiedniego *vacatio legis* dla uchwalania istotnych zmian w prawie wyborczym.

²⁵ Por. Wyrok TK z dnia 7 marca 2000 r. (sygn. akt K 26/98); Wyrok TK z dnia 10 kwietnia 2002 r. (sygn. akt K 26/00); Wyrok TK z dnia 25 listopada 2003 r. (sygn. akt K 37/02); Wyrok TK z dnia 11 maja 2005 r. (sygn. akt K 18/04); Wyrok TK z dnia 30 września 2008 r. (sygn. akt K 44/07).

²⁶ Por. Wyrok TK z dnia 16 kwietnia 2002 r. (sygn. akt SK 23/01); Postanowienie z dnia 30 maja 2007 r. (sygn. akt SK 67/06).

²⁷ Por. Wyrok TK z dnia 10 kwietnia 2002 r. (sygn. akt K 26/00); Wyrok TK z dnia 19 października 2004 r. (sygn. akt K 1/04); Wyrok TK z dnia 7 marca 2007 r. (sygn. akt K 28/05); Wyrok TK z dnia 2 września 2008 r. (sygn. akt K 35/06).

²⁸ Por. Wyrok TK z dnia 20 lutego 2002 r. (sygn. akt K 39/00).

²⁹ Por. Wyrok TK z dnia 9 lutego 1999 r. (sygn. akt U 4/98); Wyrok TK z dnia 21 kwietnia 2004 r. (sygn. akt K 33/03); Wyrok TK z dnia 15 maja 2006 r. (sygn. akt P 32/05).

własnych dla „dobra wspólnego”³⁰. W opinii Trybunału Konstytucyjnego współpraca partnerów społecznych wymaga przede wszystkim dostępu do dóbr kultury, sztuki i nauki³¹.

Analiza orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego prowadzi do wniosku, że potrzeba ochrony wartości, które składają się na różne aspekty „dobra wspólnego”, w pewnych okolicznościach stanowi uzasadnienie ograniczenia konkretnych wolności i praw jednostek. W skali państwa dobro ogólne posiada pierwszeństwo przed dobrem indywidualnym, czy też partykularnym interesem grupowym. Wynika z tego, że zasada „dobra wspólnego” nie jest źródłem konkretnych praw i wolności. Należy wręcz podkreślić, iż jest przeciwnie – stanowi dla nich przeciwwagę. Artykuł 1. *Konstytucji RP* stanowi określoną dyrektywę interpretacyjną³², co oznacza, że przepis ten nie jest „supernormą”, mogącą prowadzić do wyłączenia stosowania w odniesieniu do pewnych praw konstytucyjnych ograniczeń zawartych w artykule 31. ust. 3. *Konstytucji RP*. W związku z tym jakiegokolwiek ograniczenie wolności oraz praw jednostki wymaga zawsze formy ustawowej. Poza tym nie może naruszyć istoty tej wolności lub prawa, będąc dopuszczalnym tylko, gdy jest to konieczne ze względu na ochronę moralności publicznej oraz wolności i praw innych osób³³.

5. Obowiązek realizacji „dobra wspólnego” przez państwo i jego organy

Rozważania dotyczące orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego uzasadniają wniosek, iż zasada „dobra wspólnego” wyłania się wyłącznie jako uzasadnienie ograniczenia poszczególnych wolności i praw jednostek. Oznacza to, że zasady tej nie można zredukować do zagadnienia ograniczania wolności i praw jednostki w zestawieniu z interesem państwa³⁴. W związku z tym „dobra wspólne” należy postrzegać szerzej, chociażby w kontekście ładu ustrojowego i porządku konstytucyjnego, czyli w płasz-

³⁰ Por. Wyrok TK z dnia 30 stycznia 2001 r. (sygn. akt K 17/00); M. Piechowiak, *Dobro wspólne*, s. 409-410.

³¹ Por. Wyrok TK z dnia 8 listopada 2000 r. (sygn. akt SK 18/99); Wyrok TK z dnia 24 stycznia 2006 r. (sygn. akt SK 40/04).

³² Por. Wyrok TK z dnia 10 października 2001 r. (sygn. akt K 28/01); Wyrok TK z dnia 20 marca 2006 r. (sygn. akt 17/05); J. Trzciniński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 455-456; J. Królikowski, *Pojęcie dobra wspólnego*, s. 162; M. Zubik, *Refleksje nad dobrem wspólnym*, s. 402.

³³ Por. Wyrok TK z dnia 10 października 2001 r. (sygn. akt K 28/01); Wyrok TK z dnia 20 marca 2006 r. (sygn. akt K 17/05); M. Granat, *Dobro wspólne*, s. 128; J. Królikowski, *Pojęcie dobra wspólnego*, s. 164-165; A. Gołębiowska, *Wolność sumienia i wyznania w wyrokach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo jednostkowe*, red. M. Kubiak, P. Żarkowski, Siedlce 2013, s. 141-163.

³⁴ Por. J. Trzciniński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 456.

czyźnie organizacyjnej państwa³⁵. Wynika z tego, że koncepcja „dobra wspólnego” determinuje przyjęcie konkretnego modelu ustrojowego państwa oraz rzutuje na podejmowane przez nie działania na wszystkich płaszczyznach, czyli na sposób wykonywania władzy politycznej, stanowienia prawa, czy też sprawność działania administracji publicznej³⁶.

W związku z tym przyjęcie przez *Konstytucję RP* z 1997 roku zasady „dobra wspólnego” wprowadza model organizacji życia społecznego, który oparty jest na służebnej roli państwa wobec jego obywatele, ich grup oraz społeczności. Jeśli więc jednostka, rodzina oraz organizacje społeczne nie są w stanie samodzielnie osiągnąć pełnego rozwoju, wówczas potrzebna jest pewna instytucjonalno-organizacyjna struktura. Zadaniem tej struktury będzie udostępnianie obywatelom szeroko pojętego dobra. Chodzi o dobro materialne, kulturalne, moralne oraz duchowe, które niezbędne są w realizacji potrzeb obywateli³⁷. Z tego też względu jedyną racją istnienia Rzeczypospolitej Polskiej i jej organów, w tym struktur samorządowych, jest obowiązek realizacji zasady „dobra wspólnego”³⁸. Jednocześnie należy zauważyć, że władze państwowe stanowią element składowy „dobra wspólnego” (będąc jego częścią), natomiast jako wartość konstytucyjna podlegają ochronie. Rzeczpospolita Polska, jako polityczna organizacja społeczeństwa, jest jednym z wielu elementów pojęcia „dobra wspólnego”. Jeśli więc go nie wyczerpuje, oznacza to, że nie należy utożsamiać „dobra wspólnego” z państwem³⁹.

6. Wymogi demokratyczne stawiane władzy przez zasadę „dobra wspólnego”

Przedstawiona formuła „dobra wspólnego” działa dwukierunkowo – zobowiązuje obywatela do dbania o państwo jako „dobre wspólne”, zarazem niesie z sobą obowiązki państwa wobec obywatela⁴⁰. Z kolei obywatel

³⁵ Por. J. Trzcziński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 455 i 460; W. Brzozowski, *Konstytucyjna zasada*, s. 28; J. Królikowski, *Pojęcie dobra wspólnego*, s. 173.

³⁶ W. Arendt, *Dobro wspólne jako kryterium postępowania władzy*, [w:] *Dobro wspólne*, red. W. Arendt, Ks. F. Longchamps de Bérier, K. Szczycki, s. 138–158.

³⁷ M. Piechowiak, *Służebność państwa wobec człowieka i jego praw jako naczelna idea Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku – osiągnięcie czy zadanie?*, „Przegląd Sejmowy” 2007, nr 4, s. 65–90.

³⁸ Por. M. Stębelki, *Dobro wspólne*, s. 142; M. Zubik, *Refleksje nad „dobrem wspólnym”*, s. 395.

³⁹ Por. R. Chruściak, *Kwestia „dobra wspólnego” w debacie nad przygotowaniem Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.*, [w:] *Dobro wspólne*, red. W. Wołpiuk, s. 13–50; J. Trzcziński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 454–455; M. Stębelki, *Dobro wspólne*, s. 141; J. Trzcziński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 453; M. Zubik, *Refleksje nad „dobrem wspólnym”*, s. 390 i 395.

⁴⁰ Por. M. Piechowiak, *Dobro wspólne*, s. 392–393 oraz 421–426; J. Trzcziński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 457–459.

ma prawo oczekiwać od władzy publicznej, aby Rzeczpospolita Polska mogła być uznana także przez niego samego za „dobra wspólne”. Wobec tego obowiązek urzeczywistniania „dobra wspólnego” przez państwo, wynikający z artykułu 1. *Konstytucji RP* z 1997 roku, należy rozpatrywać przez pryzmat zasady demokratycznego państwa prawa, która została wyrażona w artykule 2. *Konstytucji RP*. Wynika z tego, że oba przepisy konstytucyjne odczytywane wspólnie definiują Rzeczpospolitą Polską jako państwo⁴¹. Wobec tego w ramach procedur demokratycznych ma się uaktualniać refleksja nad „dobrem wspólnym” wszystkich obywateli⁴².

Warto podkreślić, że obowiązek realizacji „dobra wspólnego” w duchu zasady demokratycznego państwa prawa wymaga od instytucji publicznych rzetelnego i sprawiedliwego działania w interesie społeczeństwa. W związku z tym przejrzyste i sformalizowane wypełnianie zadań przez władze państwowe ma zapewnić porządek i ład publiczny⁴³. Przedstawiona teza wpisuje się w linię orzeczniczą Trybunału Konstytucyjnego, który jako element składowy „dobra wspólnego”, zapewniający prawidłowe funkcjonowanie państwa, wskazał jawność działań władz publicznych⁴⁴, ale przy jednoczesnym ograniczeniu dostępu obywateli do informacji tajnych⁴⁵. W opinii Trybunału Konstytucyjnego jest nim także stabilny i odpowiadający poczuciu sprawiedliwości system prawny, gwarantujący działanie bezstronnych, niezależnych sądów i niezawisłych sędziów, karanie przestępców oraz odpowiedzialność za czyny naruszające przepisy porządku prawnego⁴⁶.

Można powiedzieć, że demokratyczne ukształtowanie państwa wymaga współodpowiedzialności i współdziałania wszystkich, w tym instytucji publicznych, na rzecz „dobra wspólnego”. Aby jednak jakakolwiek wartość została uznana za „dobra wspólne”, musi być społecznie akceptowana, bowiem: „Musi istnieć przynajmniej minimalny konsensus społeczny, co do formy, sposobu i treści podejmowanych działań”⁴⁷. W związku z tym, aby wszyscy obywatele mogli należycie przyczynić się do rozwoju „dobra wspólnego”, państwo i jego organy muszą zapewnić poszanowanie godno-

⁴¹ M. Piechowiak, *Dobro wspólne*, s. 460.

⁴² Por. W. Sokolewicz, *Artykuł 1*, s. 3; M. Zubik, *Refleksje nad „dobrem wspólnym”*, s. 394-399.

⁴³ Por. J. Trzcinski, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 458; M. Zubik, *Refleksje nad „dobrem wspólnym”*, s. 398-401.

⁴⁴ Por. Wyrok TK z dnia 20 marca 2006 r. (sygn. akt K 17/05).

⁴⁵ Por. Wyrok TK z dnia 26 października 2005 r. (sygn. akt K 31/04).

⁴⁶ Por. Wyrok TK z dnia 6 marca 2002 r. (sygn. akt P 7/00); Wyrok TK z dnia 16 stycznia 2007 r. (sygn. akt UI 5/06); Wyrok TK z dnia 25 maja 2004 r. (sygn. akt SK 44/03); Wyrok TK z dnia 15 października 2008 r. (sygn. akt P 32/06); M. Stębelki, *Dobro wspólne*, s. 155-157.

⁴⁷ Por. J. Trzcinski, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 458; W. Brzozowski, *Konstytucyjna zasada*, s. 22.

ści każdej osoby i realizację wynikających z niej wolności i praw⁴⁸. Zadaniem władzy publicznej jest urzeczywistnianie zasad równości praw i równości w prawie, sprawiedliwości społecznej, solidarności, a także prawa do sądu⁴⁹.

7. „Dobro wspólne” a jednostka

Refleksja nad pojęciem „dobra wspólnego” każe uznać za niewłaściwe przeciwstawianie dobra ogółu interesom jednostkowym. Jeśli państwo jest dobrem wszystkich obywateli, na nim ciąży obowiązek sprawnego i bezstronnego rozwiązywania konfliktów oraz harmonizowania partykularnych interesów w celu kierowania wspólnotą ku „dobru wspólnemu”⁵⁰. Państwo musi, przy jednoczesnym poszanowaniu praw i wolności jednostki, tak wyważyć różne interesy partykularne i zbiorowe, aby zapewnić ład konstytucyjny realizujący zasadę „dobra wspólnego”.

Dotychczasowe orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego pojęcie „dobra wspólnego” stawia najczęściej po stronie państwa lub większości⁵¹. Poza tym nie utożsamia w orzecznictwie „dobra wspólnego” z interesem ogółu⁵². Tak więc wartość „dobra wspólnego” nie jest automatycznie stawiana przeciw prawom jednostki, grupy lub mniejszości. Przykładem może być orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego stwierdzające niekonstytucyjność regulacji zezwalającej na zestrzelenie samolotu porwanego przez terrorystów. Warto też zauważyć, iż Trybunał Konstytucyjny stanął tu za ochroną życia mniejszej zbiorowości, a więc pasażerów samolotu i uznał, że ich ochrona jest wyrazem zasady „dobra wspólnego”⁵³.

Zakończenie

Rozważania dotyczące konstytucyjnej zasady „dobra wspólnego” w aspekcie myślenia religijnego i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego

⁴⁸ A. Gołębiowska, *Wolność religijna w ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 r.*, [w:] *Współczesne dylematy bezpieczeństwa – uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne*, red. J. Pięta, B. Purski, Warszawa 2012, s. 77–99.

⁴⁹ Por. Wyrok TK z dnia 12 kwietnia 2000 r. (sygn. akt K 8/98); Wyrok TK z dnia 20 marca 2006 r. (sygn. akt K 17/05); Wyrok TK z dnia 21 października 2008 r. (sygn. akt P 2/08); Wyrok TK z dnia 9 lutego 2010 r. (sygn. akt P 58/08); M. Granat, *Dobro wspólne*, s. 129; J. Trzcziński, *Rzeczpospolita Polska dobrem wspólnym*, s. 456–459; M. Zubik, *Refleksje nad „dobrem wspólnym”*, s. 400–401; M. Piechowiak, *Dobro wspólne*, s. 348–355 i 401–407.

⁵⁰ Por. M. Zubik, *Refleksje nad „dobrem wspólnym”*, s. 399 i 402–403.

⁵¹ M. Piechowiak, *Dobro wspólne*, s. 366 i 376–391.

⁵² M. Granat, *Dobro wspólne*, s. 130.

⁵³ Tamże.

prowadzą do pogłębienia rozumienia tego pojęcia. Troska o „dobra wspólne” wchodzi w zasięg kompetencji Kościoła z racji transcendentnego wymiaru osoby ludzkiej. Poza tym na określenie „dobra wspólnego” powołuje się orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. I chociaż wydaje się, że Trybunał czyni to sporadycznie, nie świadczy to o niedocenianiu wartości tej zasady, lecz o rzadkim wskazywaniu jej jako wzorca kontroli⁵⁴. Warto więc podkreślić, że specyfika postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym wymaga, dla dalszego rozwoju zasady „dobra wspólnego” w orzecznictwie, aktywności podmiotów legitymowanych do wszczynania kontroli przed Trybunałem Konstytucyjnym.

Postulat ten dotyczy przede wszystkim podmiotów legitymowanych ogólnie na mocy artykułu 191. ust. 1. pkt 1. *Konstytucji RP*, a mianowicie, m.in.: Prezydenta RP, Prezesa Rady Ministrów, posłów i senatorów, Prezesa Sądu Najwyższego, Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz Prokuratora Generalnego. W sytuacji zagrożenia wartości stanowiących elementy konstytucyjnej zasady „dobra wspólnego” spoczywa na nich obowiązek wszczynania kontroli konstytucyjności takiej regulacji. W związku z tym w interesie wszystkich obywateli Rzeczypospolitej Polskiej leży postulat, aby władza publiczna, działająca w interesie „dobra wspólnego” w warunkach pluralizmu wartości i interesów, sprzyjała klimatowi różnorodności światopoglądowej, wspierając jednocześnie poczucie wspólnoty i nie przekreślając autonomii moralnej podmiotów prawa⁵⁵.

⁵⁴ J. Królikowski, *Pojęcie dobra wspólnego*, s. 173–174.

⁵⁵ W. Brzozowski, *Konstytucyjna zasada...*, s. 27.

Anna Gołębiowska

Reflections on the constitutional principle of the common good in the context of religious thought and jurisprudence of the Constitutional Court

The paper is a response to the question of what, in the light of religious thinking and constitutional law, the common good is. Why the principle of the common good—one of the basic constitutional principles of government—is so rarely invoked in the case law and what exactly is its content. Prevailing case law of the Constitutional Court opposes this value against the individual good, justifying restrictions on the freedom and rights of individuals in comparison with the interest of the state. However, the concept of the common good in the Polish Constitution is much wider, it determines the adoption of a political model based on the mutual role of the state towards its citizens. The Republic of Poland is one of the many components of the common good and the State is obliged to its realization in the spirit of the democratic rule of law.

Key words: the common good, the principle of the common good, the Constitutional Court, restrictions on the freedom and rights of individuals, the democratic rule of law

Słowa kluczowe: dobro wspólne, zasada dobra wspólnego, Trybunał Konstytucyjny, ograniczenia wolności i praw jednostek, zasada demokratycznego państwa prawa